

HÅRD KAMP OM BOLDEN

– nye perspektiver på den danske supporterkultur

Af Michael Christensen

*"Some people believe football is a matter of life and death.
I'm very disappointed with that attitude.
I can assure you it is much, much more important than that"*)

De nye fodboldsupportere repræsenterer, hvad vi kan kalde fodboldens første-steelkere. Problemet er, at en stor del af fodboldsupporterne oplever, at de som en konsekvens af en stigende professionalisering, kommercialisering og politisering af fodbold i højere og højere grad fratages noget de elsker. I stedet for stiltiende at acceptere udviklingen har de skabt deres egne nye autonome sfærer indenfor supporterkulturen i form af nye uofficielle fanggrupperinger. Her lever de så vidt muligt efter deres egne regler; nogle regler der ikke altid er i overensstemmelse med de regler klubberne og myndighederne har udstukket. Medierne især men også forskere har anset gnidningerne mellem disse supportere og klubberne/myndighederne som udtryk for fænomenet hooliganisme, og de har råbt vakt i gevær overfor den udvikling, der er opstået indenfor supporterkulturen. Men er de nye uofficielle fanggrupperinger i virkeligheden udtryk for en spirende hooliganisme i Danmark? Og hvorfor ikke råbe vakt i gevær overfor den stigende professionalisering, kommercialisering og politisering af dansk fodbold?

Fodbold er Danmarks nationalsport og forventes at tilhøre folket og fungere efter folkets præmisser. Men samtidig er dansk klubfodbold en af landets største underholdningsindustrier og må derfor i høj grad indordne sig under markedets og statens præmisser. Der eksisterer derfor *en hård kamp om bolden*, og konflikterne er åbenlyse. Ud fra disse præmisser vil jeg præsentere en ny vinkel på forståelsen af, hvad jeg vil kalde *den nye danske fodboldsupporterkultur*.

DET EMPIRISKE GRUNDLAG

Artiklen er baseret på et dybdegående sociologisk studie af den danske supporterkultur. Et studie der strækker sig fra BA-afhandling (Larsen 2002) til speciale (Larsen 2004) ved Aalborg Universitet og over en fortsat forskningsinteresse frem til i dag. Den primære datakilde til artiklen er de nye uofficielle fanggrupperinger og specielt gruppen *Boys Republic* fra Aalborg, der fungerede som case for mit speciale, hvor jeg fulgte gruppen over en sæson.

Den primære metode til dataindsamling har været kvalitative forskningsinterviews. Derudover har jeg anvendt to supplerende metoder henholdsvis observation og indhentning af sekundære data. Observationsteknikken var skjult, ikke-deltagende og ustruktureret og de sekundære data var generelt procesdata. De sekundære data er blandt andet indsamlet gennem et litteraturstudie af avisartikler fra perioden 1990-2006.

Nedenstående Tabel 1 "Uofficielle "hårde" fanggrupperinger i Danmark" er en oversigt over de grupper, der i større eller mindre omfang fungerer som datakilder for artiklen. Det skal pointeres, at karakteristikken "hårde" ikke er ensbetydende med, at grupperne er voldelige. Karakteristisk for fanggrupperingerne i tabel 1 er en afstandtagen til de officielle fanklubber, der betegnes som værende "bløde". Grupperne i tabel 1 går som minimum til grænsen af hvad der er tilladt, og flere af dem går ofte over grænsen.

TABEL 1: UOFFICIELLE "HÅRDE" FANGGRUPPERINGER I DANMARK

Fanggruppering	Støtter
White Pride	AGF
Young Boys	AGF
Galehuset	AGF
Ultra Fans AGF	AGF
South Side United (sammenslutning af: South Side Brigade, Brøndby Warriors, Pælene, Yellow Dragons, Fanaticos)	Brøndby IF
Suburban Casuals	Brøndby IF
Brøndby City Casuals	Brøndby IF
Blue Front –The Youth of Brøndby	Brøndby IF
Brøndby Bushwackers	Brøndby IF
Alkoos	Brøndby IF
Casuals.dk	FC København
Copenhagen Casuals (tidligere Ultras)	FC København
Copenhagen Casuals Youth Division	FC København
NB Army	FC København
Urban Crew	FC København
Odense Casuals	OB
Odense Fanaticos	OB
Odense Young Crew	OB
Odense Fight Club	OB
Fanatikos	Viborg
Shamrock Ultras	Viborg
Boys Republic	AaB
AaB Ultras	AaB
Inferno AaB	AaB

Ovenstående skal ikke opfattes som en endegyldig præsentation af uofficielle "hårde" fanggrupperinger i Danmark. Der kan være mindre fanggrupperinger, som jeg ikke har kendskab til, samtidig med at nye fraktioner opstår hele tiden og ældre fraktioner nedlægges. Jeg vil runde præsentationen af artiklens empiriske grundlag af med at pointere, at resultaterne naturligvis ikke ud fra de indsamlede data opnår statistisk repræsentativitet for min population, det vil sige samtlige medlemmer af de nye uofficielle fanggrupperinger i Danmark. Gyldigheden af artiklen skal derfor ses i relation til en målsætning om at skabe opmærksomhed og debat ved at trække fokus i retning af nogle nye tendenser og typiske træk ved supporterkulturen, som den ser ud i dag.

DEN DANSKE SUPPORTERKULTUR

I Danmark har vi efterhånden vænnet os til begrebet *supporterkultur*, men det er vigtigt at forstå, at der på en given søndag på et fodboldstadion findes mange grupperinger af fodboldtilskuere, og lige så mange forskellige grupperinger der findes, mindst lige så mange forskellige årsager er der til at være på stadion. De individer, som vi kan forbinde med supporterkulturen, afviger i forhold til langt de fleste såkaldte almindelige tilskuere, da det at gå til fodbold er mere end en enkeltstående begivenhed, der indtræffer en søndag i ny og næ. Det er individer, der er på stadion hver gang der er hjemmekamp, og som derudover også så meget som overhovedet muligt støtter sit hold på udebane. Individer med tilknytning til supporterkulturen går til fodbold som medlem af et supporterfællesskab, enten en officiel fanklub eller en uofficiel selvskabt fraktion.

Der er bred enighed om, at vi specielt de seneste 12-15 år har været vidne til en markant udvikling af fodboldsupporterkulturen i Danmark (Damsgaard, Dengsøe og Jensen 1997a og Peitersen 2004). Men til trods for at vi har at gøre med et fænomen, der vokser i intensitet og omfang, og berører Danmarks nationalsport og en af landets mest magtfulde underholdningsindustrier, har supporterkulturen kun i meget begrænset omfang nydt forsknings-

verdenens interesse. Ganske få forskere har gransket dybt i de dynamikker, der gør sig gældende i supporterkulturen. Kenneth Damsgaard, Poul Dengsøe og Steffen M. Jensen, kandidater fra Ålborg Universitet, udgav i 1997 på baggrund af et universitetsprojekt bogen "*Det handler ikke om at vinde*" samt en artikel i Dansk Sociologi om fodboldsupportere (Damsgaard, Dengsøe og Jensen 1997a og 1997b). Derudover fulgte Damsgaard og Jensen temaet op med et fortrolighedsstemplet speciale om voldelige supportere (Damsgaard og Jensen 1998). Den mest profilerede forsker på området er uden sammenligning lektor Birger Peitersen fra Institut for Idræt ved Københavns Universitet. Senest har han udgivet bogen "*Dem der ikke hopper – Forståelse af den frodige supporterkultur i Danmark og Europa*" (Peitersen 2004).

Peitersen har demonstreret en forskningsinteresse indenfor feltet, der strækker sig mere end 10 år tilbage (se f.eks. Peitersen 1991a, 1997 og 2002). Hvor Damsgaard, Dengsøe og Jensen i 1997 kun havde fokus på de officielle fanklubber, har Peitersen (om end i mindre omfang) i hans nyeste udgivelse også fokus på nogle af de uofficielle fraktioner.

Som indikeret har den danske supporterkultur kategorisk været inddelt i en officiel og en uofficiel del. Den officielle del består af fanklubber, der officielt er tilknyttet de respektive hold i dansk klubfodbold. Deres primære inspirationskilde har traditionelt været den specielle danske roligankultur (se f.eks. Peitersen 1991b for en beskrivelse af roligankulturen). Den uofficielle del, hvoraf en stor del er listet i tabel 1, består af fraktioner, hvis inspirationskilde primært har været regnet for at være den britiske hooligankultur og italienske ultras. Denne binære inddeling har været den gængse, og ses også i Birger Peitersens nyeste udgivelse (Peitersen 2004).

Den tidligere forsknings tænkning af supporterkulturen i en binær modsætning mellem officielle fanklubber og hooligans er imidlertid unuanceret og det er nødvendigt med en dekonstruktion af denne forenkledede opposition. Der er de seneste år

opstået en lang række af nye uofficielle fanggrupperinger, der meget hurtigt har opnået stor tilslutning. De nye fanggrupperinger distancerer sig både til de "bløde" officielle fanklubber og til uofficielle "hardcore" hooliganlignende fanggrupperinger, hvorfor den binære inddeling bør revideres. I Danmark må vi nu operere med en mellemkategori af supportere. Vi hverken kan eller skal ubetinget slå de nye uofficielle fanggrupperinger i hartkorn med kendte hooliganlignende fraktioner, her taler vi primært om grupper som South Side United (Brøndby), White Pride (AGF) og Copenhagen Casuals (FCK). De nye fanggrupperinger udgør en selvstændig del af den danske supporterkultur, hvorfor jeg må erklære mig uenig i Birger Peitersens seneste liste over hooligangrupper, hvor to af de nye uofficielle fanggrupperinger henholdsvis Odense Casuals og Boys Republic optræder i sammenhæng med ovennævnte meget hardcore grupper (Peitersen 2004: 84). Peitersens liste illustrerer, hvorledes denne binære inddeling mellem officielle fanklubber og hooligans i sig selv bidrager til polariseringen. Idet Peitersen bevæger sig indenfor den binære inddeling bliver han nødsaget til at kategorisere de nye fanggrupperinger (Boys Republic og Odense Casuals) som hooligangrupper; det virker næsten som om, at forestillingen er den, at såfremt gruppen ikke er en officiel fanklub er det en hooligangruppe, fordi hvad kan den ellers være.

Det er et problem når medier og forskere fejlagtigt stempler de nye uofficielle fanggrupperinger som hooligangrupper. Medlemmerne af de nye uofficielle fanggrupperinger oplever denne stigmatisering på egen krop. Et medlem af fanggruppen *Boys Republic* siger på spørgsmålet om, hvordan han oplever andre ser på dem: *"De stiller det op som rigtige og forkerte fans. Vi bliver fremstillet som forkerte fans hvorimod de officielle fanklubber er de rigtige fans. Vi fremstilles som dem der ødelægger stemningen på stadion, hvilket jo slet ikke passer, det er os der skaber stemningen"* (Larsen 2004).

Når man stempler de nye fanggrupperinger som hooligangrupper, må man også forholde sig til, at denne tildeling af et

hardcore image til grupper som Boys Republic og Odense Casuals kan have den uheldige effekt, at medløbere udnytter grupperne til at udleve voldsfantasier. Boys Republic kender til dette: *"Det image vi har fået af at være nogle helvedes voldelige karle, har tiltrukket ballademagere"* (Nordjyske 30.08.2003). Et eksempel var ved en episode i forbindelse med en kamp i Viborg, hvor en ung mand blev slået ned af en person, der befandt sig sammen med Boys Republic. Dengang var gruppen lige startet med at arrangere busture til udekampene, og man var ikke så nøje med, hvem der skulle med bussen. Den skulle, som det medlem der står for transport til udebanekampe, siger, bare fyldes op. Og han fortsætter med at sige: *"Det der skete var, at en af dem der kom med bussen, var en rigtig psykopat, inden kampen på vej til stadion knalder han en ung fyr i jorden. Derefter kom politiet og de holdt os alle tilbage under hele kampen, ham der gjorde det blev efterfølgende sigtet og kom i retten."* (Larsen 2004). Denne episode afstedkom to ting, for det første at gruppen med det samme fik et broget rygte i pressen, og for det andet at gruppen nu er meget mere varsom overfor, hvem der lukkes ind i fællesskabet. Man kan spørge sig selv, om ovennævnte episode er udtryk for hooliganisme?

HOOLIGANISME I DANMARK?

Den "hårde" fankultur går i offentligheden hyppigst under prædikatet hooligankultur. Det betyder, at mange af de nye uofficielle fanggrupperinger, som illustreret ovenfor, kaldes hooligangrupper. En afmontering af denne stereotype og oftest overdrevne slutning kræver nærmere refleksion over begrebet hooliganisme. Der synes i international forskning at være bred enighed om, at der ikke findes én definition på *hooliganisme* (Brännberg 1999; Dunning 2000 og 1988; Amström 1991 og Kerr 1994).

Begrebet hooliganisme er et samlingsbegreb og lader sig derfor ikke fyldestgørende forklare med én enkelt sætning. Først og fremmest må vi gøre op med den stereotypiske forståelse af begrebet, hvor hooliganisme i flæng bruges om al sportsrelateret "vold", lige fra menig mands verbale

Røg på Horsens stadion

tilsvining af spillere og dommere til psykopatens vold mod tilfældige mennesker. Definitionen af hooliganisme er gradvist blevet udvidet (specielt i medierne), men man skal passe på med at sætte f.eks. fuldskab eller røg fra romerlys lig med hooliganisme.

Hooliganisme dækker over den karakteristiske adfærd af hooligans. Etymologisk kan vi føre ordet *hooligan* tilbage til 1800-tallet (Klein 1971 og Partridge 1966). Det, som vi kan udlede af ordets oprindelse, er, at *hooliganisme* er et fænomen, der oprindeligt forbindes med en hård, aggressiv og til tider voldelig adfærd hos dele af den britiske arbejderklasse, primært gadebander med unge mandlige medlemmer (Burchfield 1989: 369). Den oprindelige forståelse af hooliganisme er ikke fjern fra den nuværende akademiske definition af begrebet. Den definition, som gives i Den Store Danske Encyklopædi, lyder: "*Voldelige aktiviteter mellem unge, rivaliserende tilhængere i forbindelse med fodboldkampe*". Definitionen har begrænsninger og er "vag" i den henseende, at de aspekter der tilskrives hooliganisme ikke uddybes. Derudover overser den en meget vigtig pointe, nemlig at der er tale om et gruppe-

fænomen. Jeg vil i det følgende bryde definitionen ned i bidder, og se nærmere på hvordan vi skal forstå begrebet hooliganisme.

For det første siger definitionen, at "*hooliganisme involverer voldelige aktiviteter*", og lad os se nærmere på de "aktiviteter", som forbindes med hooliganisme i Danmark. Med inspiration fra antropologen Desmond Morris' kortlægning af hooliganisme (Morris 1981: 263-268), vil jeg i det nedenstående præsentere de aktiviteter, som jeg har observeret forbindes med hooliganisme i Danmark. (se tabel 2).

Det fremgår, at ikke alle aktiviteterne er fysisk vold rettet mod rivaliserende fans. Ligeledes fremgår det af tabellen, at aktiviteterne enten er deciderede gruppeaktiviteter eller aktiviteter lavet i tilknytning til en gruppe. Der ligger som nævnt et væsentligt gruppeaspekt i begrebet hooliganisme.

For det andet tilkendegiver definitionen af hooliganisme fra Den Danske Encyklopædi, at de aktiviteter, som jeg har beskrevet ovenfor, opstår mellem "*unge*". Umiddelbart er det en påstand, der for så vidt angår danske forhold, kommer til at stå

TABEL 2: DE HOOLIGANLIGNENDE AKTIVITETER

Aktivitet	Form	Tid og Sted
Prækamp hån	Aggressioner mellem rivaliserende grupper der ankommer til stadion. Primært trusler i form af tilråb og truende stormløb.	På kampdagen. Udenfor stadion.
Tribunehån	Ritualiserede aggressioner mellem rivaliserende fans. Gestikulerende og verbale trusler rettet mod rivalerne.	På kampdagen. På stadion.
Tribuneskubben	Voldelige aggressioner i form af skubben, slag og sparken rettet mod rivaliserende fans, der er i undertal og befinder sig på det "forkerte sted" på stadion. Formålet er at få dem væk.	På kampdagen. På stadion.
Tribuneangreb	Rivaliserende fans angriber i store grupper hinanden på stadion. Det fører til masseslagsmål og det er ofte nødvendigt at vagter og politi griber ind.	På kampdagen. På stadion.
Baneinvasion	Fans stormer over barriererne og ned på banen med det formål at standse kampen.	På kampdagen. På stadion.
Angreb mod spillere, dommer og linjevogter	Stormløb ned på banen med det formål at angribe det rivaliserende holds spillere, dommer eller linjevogter.	På kampdagen .På stadion.
Missilkastning	Genstande som f.eks. flasker eller mønter kastes mod rivaliserende fans, spillere, dommere, vagter og politi.	På kampdagen .På stadion.
Supporterbelejring	Fans belejrer udefra den bygning hvor modstanderholdets spillere klæder om.	På kampdagen. Udenfor stadion.
Hærværk	Ødelæggelse af ejendom der tilhører den rivaliserende klub eller ens egen klub.	På kampdagen / Ikke-kampdag. På stadion / Udenfor stadion.
Afskedsstaging	Afsked i form af missilkastning mod de rivaliserende fans bus, tog eller andet.	På kampdagen. Udenfor stadion.
Gadekampe	Kampe mellem rivaliserende fans i gaderne. Regulære masseslaskampe. Disse kan være uorganiseret såvel som organiseret og finde sted på kampdage og ikke-kampdage.	På kampdagen / Ikke-kampdag I gaderne.
Pyroteknik	Affyring af og kast med romerlys, kanonslag og andet fyrværkeri på stadion.	På kampdagen / på stadion

uden egentlig belæg, da der ikke foreligger en demografisk undersøgelse af "hooligan-kulturen" i Danmark. Der foreligger dog sociologiske undersøgelser fra England, der peger på, at hooligans primært er unge omkring de 20 år (Dunning 1998). Danske undersøgelser af den officielle supporter-kultur og altså ikke hvad man kalder "hooligankulturen" peger ligeledes på, at vi har at gøre med et ungdomsfænomen (Damsgaard, Dengsø og Jensen 1997). Britiske undersøgelser peger imidlertid også på, at såkaldte hardcore hooligans kan være mænd omkring de 30 til 40 år (Dunning 1998 og McIntyre 2000). Man er derfor nødt til at være en smule forbeholden overfor en definition af hooliganisme, der

ubetinget sætter det ind i en ungdomskulturel kontekst. Mine egne undersøgelser af grupper som Boys Republic, Odense Casuals og Fanaticos fra Viborg bekræfter, at supporter-kulturen primært udgøres af unge mellem 18 og 25 år.

For det tredje fortsætter definitionen af hooliganisme med, at "*de voldelige aktiviteter mellem unge, er en rivalisering mellem tilhængere i forbindelse med fodboldkampe*". Som det fremgår af tabel 2 finder hooliganisme ikke kun sted direkte i forbindelse med fodboldkampe, men også på ikke-kampdage og langt væk fra stadion og dermed politi. Dernæst kommer spørgsmålet, om det kun er fodboldtilhængere, som vi skal forbinde med hooliganisme?

Selvfølgelig skal vi primært forbinde hooliganisme med fodboldtilhængere, men hooliganisme tiltrækker i større og større omfang individer, der ikke er fodboldtilhængere. Hooliganisme tiltrækker andre grupperinger, der så at sige benytter lejligheden til at frembringe deres budskaber og kæmpe mod deres rivaler, det er f.eks. grupper med en nazistisk ideologi.

Det er åbenlyst, at hooliganisme er et komplekst fænomen, der indeholder mange dimensioner. Det varierer tilmed på tværs af landegrænser, og det er vigtigt at have in mente, at dansk fankultur ikke er identisk med britisk, tysk, italiensk eller tyrkisk fankultur. Vi har i Danmark ikke den hooliganisme-tradition som findes i f.eks. England. Det afstedkommer, at hvad man i England og andre steder vil kalde fanatisme, vil man i Danmark være tilbøjelig til at kalde hooliganisme. Den generelle fankultur i lande som England, Italien, Tyskland og Tyrkiet er væsentlig "hårdere" og mere fanatisk end den almindelige danske fankultur.

Det skal slås fast, at vi har hooliganisme i Danmark (se også Møller 2005). Der findes fangrupper bestående af unge fodboldtilhængere, der optræder hårdt, aggressivt og nogle gange voldeligt. I Danmark findes der en række fangrupper, der alle i større eller mindre omfang benytter sig af hooliganlignende aktiviteter (jf. tabel 1 og tabel 2). Men det ses af udviklingen i Danmark, at omfang og hårdhed af den hooliganisme, som vi ser, hænger sammen. Når vi taler om den fysiske vold i form af slåskampe mellem rivaliserende fangrupper er omfanget meget begrænset. Men når vi taler om pyroteknik, f.eks. affyring og kast med fyrværkeri på stadions, er omfanget større.

Vi oplever en vækst i hooliganisme-episoder primært på baggrund af to faktorer. For det første vokser de etablerede hardcore fangrupper sig større, grupper som White Pride, Copenhagen Casuals og South Side United vokser sig større. For det andet er der som nævnt de seneste år kommet et boom af uofficielle fanggrupper. Grupper som Odense Casuals, Odense Fanaticos, Boys Republic (AaB) og Fanticos (Viborg) er eksempler på nye uof-

ficielle fanggrupperinger. Jeg vil igen pointere, at disse nye grupper, i modsætning til hvad Birger Peitersen mener (Peitersen 2004), ikke er deciderede hooligangrupper. Det er karakteristisk, at de nye fanggrupperinger tager afstand fra vold, men ikke desto mindre dyrker de med mellemrum, hvad vi i Danmark forstår ved hooliganaktiviteter i form af hærværk og affyring af fyrværkeri på stadions. Samtidig skal det pointeres, at det også er kendt, at grupperne har været involveret i nogle enkelte slåskampe. Et medlem af Boys Republic siger: "*Vi er ikke hooligans, men vi har hooliganisme i Danmark. Og specielt grupper som South Side United, White Pride og Copenhagen Casuals er deciderede hooligangrupper, især South Side United dyrker det på et højt internationalt plan.*" (Larsen 2004). Et andet medlem pointerer: "*Vi er ikke voldelige, men fyrer godt nok noget krudt af.*" (Larsen 2004). Det samme synes at være tilfældet for andre af de nye uofficielle fanggrupperinger (se lignende udtalelser fra medlemmer af Surburban Casuals og Odense Casuals i EB 16.08.2003; 24.10.2003; 12.11.2002).

De nye fanggrupperinger henter primært deres inspiration fra fan-fænomenerne *casuals* og *ultras*. Casuals beskrives udførligt af den britiske forfatter Phil Thornton i bogen *Casuals, Football, Fighting and Fashion* (Thornton 2003). Casual-kulturen begyndte allerede i slutningen af 70'erne, da hooligans fra den britiske arbejderklasse i det nordlige England begyndte at bære dyrt mærkevarer i stedet for de let genkendelige fodboldtrøjer og halstørklæder for at snyde politiet. I dag har kulturen spredt sig til resten af Europa. På stadions rundt omkring i Europa bærer en del fodboldsupportere dyrt mærketøj, men nutidens casuals er ikke kun voldelige hooligans, der findes også casuals, der tager afstand fra vold såsom Odense Casuals og Brøndby City Casuals. Casual-stilen er i disse grupper i højere grad udtryk for en afstandtagen til de officielle supporterklubber, der alle bærer klubtrøjer, halstørklæder og lignende. En anden inspirationskilde for de nye fanggrupperinger i Danmark er som nævnt ultras-stilen. Flere fangrupper karakteriserer sig som *ul-*

tras, men begrebet er efterhånden så udvandet, at det kan være vanskeligt at præcisere, hvad der ligger i det at være ultras.

Ultras-fænomenet stammer oprindeligt fra Italien, hvor ultras udgjorde den italienske pendant til de britiske hooligans. I dag anvendes ultras-fænomenet overalt i Europa af såvel hardcore hooliangrupper som mindre hårde danske grupper. Ud fra mine egne observationer og samtaler med danske ultras kan vi sige, at ultras-stilen i Danmark er opbygget omkring tre søjler. For det første *sang*, hvor det særlige er at sangene kan strække sig over lange perioder, nogle gange en hel kamp. For det andet *tifo*, der er visuelle effekter, primært store bannere og flag. For det tredje *rejser*, det vil sige, at man er til stede på alle udebaner. De tre søjler udgør et minimumskrav til det at være ultras. Generelt skelnes der ikke så skarpt mellem det at dyrke casuals- eller ultrasstilen, de respektive grupper og enkelte supportere adopterer uden videre den stil, som de synes passer, hvilket også ses ud af et Boys Republic-medlems forklaring på inspirationskilderne: *"Vi er ikke en casual-gruppe, mere en ultra-gruppe, der lader sig inspirere af casualstilen især tøjet. Det er et mix af den engelske casualstil og den sydeuropæiske ultras. Vi kalder os ultras som gruppe om end nogle i Boys kalder sig casuals"* (Larsen 2004).

Tilbage i 1992 udgav Berlingske Tidende et tema med titlen "Forråelsen på tribunen", ud fra devisen: *"Roliganismen er ved at blive overhalet af den berygtede hooliganisme."* (Berlingske Tidende 07.12.92). Så vidt er vi endnu ikke kommet i 2006, men faktum er, at dansk supporterkultur er blevet suppleret med hooliganisme. Her er det dog en vigtig pointe, at de nye uofficielle fangrupperinger som nævnt ikke er hardcore voldsproducenter. Jeg vil argumentere for, at de i højere grad er identitets-, fællesskabs- og livsstilsproducenter.

BOOMET AF NYE FANGRUPPERINGER

Først og fremmest er det vigtigt at gøre op med den stereotyp, der sidestiller fodboldsupportere med marginaliserede, udstødte e.l. Ungdomsforsker Johannes Andersen kategoriserer stereotypisk fodboldsuppor-

tere under *"spredte grupper af unge med hund"*, hvilket er personer, der ofte lever i forlængelse af bistandssystemet (Andersen 2001: 30). Johannes Andersen giver udtryk for en gængs opfattelse af fodboldsupportere, som er fejlagtig. Såfremt vi skal have en chance for at forstå, hvad det er, der får individer til at tilslutte sig de nye fangrupper, er vi nødt til at forstå, at vi i langt de fleste tilfælde har at gøre med ganske almindelige unge mennesker. Kvantitative undersøgelser af den officielle supporterkultur illustrerer, at fodboldsupportere kommer fra alle sociale lag (Damsgaard, Dengsøe og Jensen 1997 og Peitersen 1997). De samme tendenser gør sig gældende hos hooliganlignende fanggrupperinger i Danmark. Hos de største hardcore fangrupper i Danmark, White Pride, Copenhagen Casuals (tidl. Ultras) og South Side United er tendenserne følgende. Den århusianske fanggruppe White Prides medlemmer karakteriseres af politiinspektør Bent Preben Nielsen fra Århus som pæne middelklassedrenge i 18-30 års alderen oftest med uddannelse og fast arbejde (EB 22.06.03). Den københavnske fanggruppe Copenhagen Ultras var underlagt undersøgelsen i et fortroligt speciale fra Ålborg Universitet, og Weekendavisen citerer fra dette speciale følgende om Copenhagen Ultras: Blandt de 38 medlemmer, er der ti faglærte arbejdere, otte funktionærer, to studerende, fem som er i lære og kun to arbejdsløse (03.07.98). I et interview i Social Kritik siger et medlem fra South Side United følgende omkring det sociale aspekt: *"Man ville nok tro, at halvdelen af South Side'erne får hjælp af kommunen, men jeg tror ikke, der bare er én South Side'er, der ikke har arbejde."* (Dalgaard 1994 nr. 31/32). Det samme gør sig gældende for de nye uofficielle fangrupperinger, hvor et medlem af Boys Republic også pointerer: *"Man kan ikke tegne noget entydigt billede af Boys-medlemmer med hensyn til, hvor de kommer fra socialt, nogle er under uddannelse, andre er arbejdsløse og andre har helt almindelige beskæftigelser i f.eks. butik"* (Larsen 2004). Vi kan, når vi har gjort op med den stereotyp opfattelse af hvem supporterne er, spørge: Hvordan kan vi forstå boomet i til-

Fanatikos Viborg

Odense Casuals

slutningen til de nye uofficielle fanggrupperinger i Danmark?

Som så meget andet der har med unge mennesker og ungdomskulturer at gøre handler det i første instans om identitetsdannelse. Et medlem fra Boys Republic siger: *"Altså når jeg er på en arbejdsplads kan jeg jo ikke skjule at jeg er AaB-fan, det er så stor en del af mig og min identitet. Derfor sker der som regel også det at jeg bliver til ham der, der er AaBer."* (Larsen 2004). Fangrupperne skaber identitet, og unge mennesker tilslutter sig fangrupperne med henblik på at skabe sig en identitet. Anthony Giddens pointerer, at denne søgen efter identitet (selvidentitet) har karakter af at være en rationel og refleksiv søgen, hvor det handler om at mærke hvad der er det rigtige og ændre sine planer ud fra bevidste overvejelser (Giddens 2002 (1991): 68ff.). Giddens pointe kan i relation til tilslutningen til de nye uofficielle fanggrupperinger ses i, at medlemmerne er meget bevidste om, hvorfor de har valgt at tilslutte sig en uofficiel fanggruppe i modsætning til en af de officielle fanklubber. I Aalborg hedder den officielle fanklub Aalborg Support Club (ASC), og et medlem af Boys Republic inddrager netop ASC i sin begrundelse for at tilslutte sig gruppen: *"Boys blev helt klart for mit vedkommende et alternativ til ASC, som jeg tidligere var medlem af. Jeg kunne se, at Boys var meget mere fanatiske, hvilket passede bedre til mig"* (Larsen 2004). Det er dog forsimplet kun at anskue de nye uofficielle fanggrupperinger som en sammenslutning af rationelle og refleksivt søgende individer på jagt efter selvidentitet. I første omgang kan tilslutningen forstås som et rationelt valg med henblik på dannelse af selvidentitet, men når individet er blevet medlem udvikles der tilsyneladende stærke følelser for fællesskabet, der overskrider det rationelle aspekt. Mere end noget andet vægtes fællesskabet som den vigtigste faktor i forhold til det at være medlem af de nye uofficielle fanggrupperinger. *"Jeg er først og fremmest medlem på grund af fællesskabet, det er helt unikt. Vi har ganske enkelt et fantastisk sammenhold i gruppen"*, siger et medlem af Boys Republic. Et andet medlem siger: *"Fælles-*

skabet betyder ganske enkelt alt. Boys er en slags familie for mig” (Larsen 2004). Det viser sig således, at det rationelle ”jeg” meget hurtigt opluges i et emotionelt ”vi”. Et medlem af Odense Fanaticos bekræfter dette: *”Fanaticos er blevet til mere end en klub. Det er kammeratskab, det er det man glæder sig til, det er kærlighed til OB”* (F.S. 15.10.2003).

I det følgende vil jeg mere dybdegående forklare tilslutningen til de nye uofficielle fangrupperinger, der på afgørende punkter adskiller sig fra både den officielle del af supporterkulturen og den hardcore uofficielle del af supporterkulturen.

Jeg har allerede indikeret, at tilslutningen til de nye uofficielle fangrupperinger skal ses i relation til en eventuel tilslutning til en officiel fanklub, hvilket jeg uddyber i det følgende. Det emotionelle ”vi” (fællesskabet, kammeratskabet, venskab, kærligheden) dyrkes bedst i et fristed, hvor medlemmerne kan være i fred for det institutionelle system. En ofte anvendt forklaringsmodel når det gælder aktuelle ungdomskulturer, og en model der også er blevet brugt til at forklare den generelle tilslutning til supporterkulturen, er, at de respektive grupper er udtryk for fristeder eller frirum, hvor den enkelte og fællesskabet som helhed har forholdsvis frie udfoldelsesmuligheder (Damsgaard, Dingsøe og Jensen 1997; Peitersen 2004). Ungdomsforsker Johannes Andersen pointerer, at nutidens unge befinder sig i en verden domineret af institutioner, og institutionerne tilbyder en række sikre og trygge valg for de unge, men de unge finder den institutionaliserede praksis utilstrækkelig og har brug for at komme væk (Andersen 2001). Forestillingen er herefter, at de unge skaber deres egne fristeder, hvor det er muligt at opnå en vis kontrol og autonomi, i forhold til hvordan den enkelte ønsker at tilrettelægge sit liv (Andersen 2001; Drotner 1995; Kaare-Nielsen 1998). Professor Kirsten Drotner pointerer, at den væsentligste distinktion består i, hvem der skaber ”kulturen”. Såfremt ”kulturen” skal opleves som værende et autentisk fristed, er det primært, at den er skabt af de unge selv, i modsætning til at være et helt eller delvist institutionelt pro-

Anholdelse af B.P. i Esbjerg

Boys Pyroteknik

dukt. Fritidsorganisationer og medieindustrier hører f.eks. til det institutionelle system, mens f.eks. graffitibander og gadehjørnet er fristeder (Drotner 1995: 53ff). Internt i supporter-kulturen er der opstået et skred i oplevelsen af denne som fristed, hvor de officielle fanklubber i højere og højere grad er determineret af det institutionelle system, det vil sige klubbens ledelse, sponsorer og medierne. De fleste medlemmer af de nye uofficielle fangrupperinger er tidligere medlemmer af de officielle fanklubber, men har reflekteret over dette medlemskab i forhold til, hvad de forbinder med en supporteridentitet, og det har afstedkommet en reaktion, hvor medlemmer er trådt ud af de officielle fanklubber, og har skabt sig deres egne fristeder. En af stifterne af Boys Republic siger: *"Boys blev stiftet fordi vi ønskede en skarpere profil på stadion i modsætning til den ASC repræsenterer. Boys skulle have en skarp profil udadtil. Vi ønskede en fangruppe med en skarp profil bestående af engagerede fans [...] Med dannelsen af Boys var der for alvor muligheden for at dyrke identiteten som fangruppe"* (Larsen 2004).

Reaktionen (stiftelsen af nye uofficielle fangrupperinger og tilslutningen hertil) har overordnet rod i den stadigt stigende professionalisering, kommercialisering og politisering af fodbold. I et indlæg på AaB-supporternes debatforum på Internettet "Supporterhjørnet" kunne man den 18. december 2003 læse følgende kommentar, der eksemplificerer den følelse af underkastelse som de associerer med den officielle fanklub Aalborg Support Club (ASC): *"Når det går så vidt som at ASC prøver at tækkes klubben for at sikre at den får samme indskud, så er det da for alvor jeg synes fanklubben ikke er værd at spille tid på. Når man kommer til et punkt hvor fanklubben handler udelukkende på ordrer fra AaB-toppen, så bliver det for meget"* (Larsen 2004).

Vi kan ud fra kritisk teori betragte konsekvenserne af udviklingen internt i supporter-kulturen som en situation, hvor supporterernes handlinger i de officielle fanklubber opleves som værende indrettet efter styringsmedierne magt og penge,

hvorfor mange supportere har søgt efter nye sfærer præget af kommunikation. I et habermasiansk perspektiv kan supporter-kulturen opfattes som værende omgang med det civile samfund ud fra en sociologisk forståelse af det civile samfund, hvor der skelnes mellem stat, marked og civilsamfund (Henriksen 1994, Kaare-Nielsen 2001: 35; Andersen 2001: 44ff.). Et "sundt" civilsamfund styres af dets medlemmer gennem delte meninger, hvorimod et "sygt" civilsamfund er blevet koloniseret af magt og penge eller begge (Chambers 2002: 94). Det sidste er, hvad medlemmerne af de nye uofficielle fangrupperinger oplever som værende tilfældet for de etablerede officielle fanklubber. Medlemmer af Odense Casuals bekræfter samme tendenser som Boys Republic eksemplificerer: *"Odense Casuals opstod fordi vi syntes, det var for familieorienteret og for kommercielt på Odense Stadion. Det er pinligt at man på stadion i Danmarks tredjestørste by ikke kan skabe bedre stemning. Der er alt for mange VIP-pladser og for lidt fest"* (E.B. 12.11.2002).

Et andet medlem pointerer med referencen til den officielle fanklub: *"Vi gider ikke rende rundt i fodboldtrøjer som overpyntede juletræer"* (F.S. 15.10.2003). Der eksisterer blandt de nye uofficielle fangrupperinger en klar afstandtagen til de officielle fanklubber.

De officielle fanklubber er traditionelt opbyggede grupper med hierarkiske opdeltede bestyrelser, der sørger for, at de respektive klubbers vedtægter overholdes. Mange af fanklubberne har eget radioprogram, eget medlemsblad og egne lokaler, hvor man kan købe billetter til kampene, samt merchandise lige fra spillertrøjer til baby-nattøj. De har flere tusinde medlemmer, og de er ikke kun at finde blandt de syngende supportere bag målene men også på siddebænkerne langs banen. De officielle fanklubber er meget åbne overfor hvilke medlemmer, der kan indlemmes i fanklubben, og de har et nært samarbejde med klubledelserne og klubbernes sponsorer, hvorfor der ydes økonomisk støtte fra klubberne/sponsorerne til de officielle fanklubber i form af f.eks. busser stilles til rådighed til udekampene, billige billetter til kampene

og taxametertilskud pr. medlem (Larsen 2004). Det er specielt de nære forbindelser mellem fanklubberne og fodboldklubbernes ledelse og sponsorer, der får de uofficielle fangrupperinger til at reagere imod de officielle fanklubber. Medlemmerne af de uofficielle fangrupperinger oplever, at de officielle fanklubbens medlemmer er tvunget til at være "pæne" fans, der er diplomatiske og konfliktsky i forhold til klubberne, deres ledelse og spillerne. I stedet ønsker de uofficielle fangrupperinger en skarp profil udadtil, fordi de kun på den måde kan undgå at komme til at være underordnet nogle u hensigtsmæssige spilleregler. Det drejer sig primært om at have frie udfoldelsesmuligheder, og de officielle fanklubber tillægges at lægge låg på udfoldelsesmulighederne i form af deres vidtfavnende medlemskarer og forpligtigelser overfor klubben. Et medlem af den uofficielle fangruppering Boys Republic omtaler den officielle fanklub Aalborg Support Club, som vedkommende tidligere var medlem af, på følgende vis: "*Det blev ganske enkelt for kedeligt, prøv at tænke dig, der blev tilmed serveret sodavand i bussen på udebaneturene og så var der sku børn med*" (Larsen. 2004: 78).

TOTALISERINGSPROCESSEN I DANSK FODBOLD

Jeg mener som nævnt i ovenstående, at konflikten mellem den officielle del og den nye uofficielle del af supporterkulturen kan anskues gennem den kritiske teoris optik, som en situation hvor en livsverdenssfære (civilsamfund) opleves som værende blevet koloniseret af staten og markedet gennem styringsmediernes magt og penge. De oplevelser, som medlemmerne af de nye uofficielle fangrupperinger har, kan pejles i retning af en situation, hvor den officielle supporterkultur opleves som koloniseret af markedet (klubbens ledelse og sponsorer) og staten.

En yderligere forståelse af den situation kan fremlægges med henvisning til den finske idrætssociolog professor Kalevi Heinilä. Ud fra Heiniläs forestillinger bliver det så at sige muligt at sætte den kritiske teori ind i en sportslig kontekst, der bidrager til en forståelse af boomet af de

nye uofficielle fangrupperinger i Danmark. Heiniläs tese er, at konsekvensen af den vedvarende opskrining af kravene i international topsport er en totalisering af den sportslige konkurrence til en konkurrence mellem systemer (Heinilä 1982: 240). Heinilä definerer system som alle de organisationsressourcer, reguleringsmidler og interessegrupper, der styrer og promoverer sport (Heinilä 1982: 241). Sportslig succes afhænger derfor i stigende grad af baglandet; herunder specielle sportsskoler, veludannede trænere, sportslæger, gode faciliteter, engagerede interesseorganisationer, statsstøtte, reklameindtægter, supportere osv. Følgevirkningen af totaliseringen og opgraderingen af kravene er, at det øger statens og markedets indblanding i sporten. Eksemplerne på statens og markedets indblanding i fodbold er i sagens natur mange, når vi har at gøre med en stor underholdningsindustri, men der mangler også her forskning, der dybdegående kortlægger omfanget. Faktum er ikke desto mindre, at der findes flere eksempler, hvor tilfældene har haft negative konsekvenser for supporterkulturen (Larsen 2002). Det er velkendt, at byer med fodboldhold i den bedste danske fodboldliga alle nyder en positiv omtale, der er gavnlig for byernes omdømme, og værdifuld i forhold til at tiltrække skatteborgere til byerne. Man siger populært, at fodbold kan være med til at brande byer. Derfor er det i de respektive kommuners interesse at have et fodboldhold i den bedste danske fodboldrække, og i den kontekst har vi oplevet flere eksempler på, hvorledes kommunerne har subsidi- eret fodboldklubber og dermed givet støtte til private virksomheder. Blandt andet har konkurrencestyrelsen overfor FC Nord- sjælland, AGF og Esbjerg påpeget, at de slipper for billigt i stadionleje til kommunerne. I blandt andet Aalborg, Århus og Brøndby har vi desuden set kommunalt finansierede ombygninger af stadions, der stort set udelukkende bliver benyttet af de professionelle fodboldklubber. De kommunalt finansierede ombygninger af de danske stadions har alle ønsket at imødekomme fodboldklubbens status som moderne virksomheder. Etableringen af såkaldte VIP-lounges og VIP-pladser til bl.a. at

akkommodere nøglepersoner fra staten (kommunalpolitikere) og markedet (sponsorer) har vejet tungt i ombygningerne af de respektive stadions. Det har været en nødvendighed (jf. totaliseringsprocessen), for at man overhovedet kan have professionel fodbold i Danmark, men problemet opstår, når supporterne oplever, det at imødekomme sponsorer har forrang i forhold til dem, hvor fodbold og de respektive klubber er en livsstil.

Oplevelsen hos supporterne er blandt andet, at jo flere VIP-tilskuere der places på stadion, des mindre festlig er stemningen på stadion, hvilket er meget problematisk når en af grundstenene i supporterernes livsstil er ønsket om at "mærkesuset". Der skal være spænding forbundet med det at være supporter, som et medlem af Boys Republic siger: "Det er spændende at være medlem af Boys især i modsætning til ASC. De er kedelige og der er ingen stemning, i Boys er vi ikke kedelige og der er masser af stemning" (Larsen 2004).

Subsidieringen af fodboldklubber og konsekvenserne heraf er blot et blandt mange eksempler på hvorledes en politisering og markedsføring af fodbold påvirker supporterkulturen. Det afgørende i denne kontekst er ikke en gennemgang af en masse eksempler, men i stedet en påvisning af hvorledes supporterne har forholdt sig reflektivt til udviklingen. Markedets og statens stigende intervention på forskellige områder i dansk fodbold har virket koloniserende for supporterkulturen som en samlet helhed. Reaktionen har følgelig været, at vi som en konsekvens heraf ser nye uofficielle fangrupperinger opstå flere steder i Danmark, der alle distancerer sig fra de officielle fanklubber. Distanceringen opstår, fordi de officielle fanklubber ikke aktivt har reageret imod udviklingen, men i stedet er blevet en del af udviklingen. Sideløbende med etableringen af de officielle fanklubbers nære forbindelser til klubbernes ledelser og sponsorer har de gradvist mistet deres autonome karakter. Oplevelsen er, at de officielle fanklubber er blevet reduceret til virksomhedsparametre, der har til formål at sikre virksomhederne (klubberne) et overskud. Det har i sidste instans afstedkommet eksistensen

af en ny part i den danske supporterkultur og ungdomskultur. En ny part der forholder sig kritisk til udviklingen i dansk fodbold, og åbner op for en diskussion om fodboldens rolle som national folkesport i Danmark. Den nye part består ikke af roligans ej heller hooligans; vi kan måske kalde dem uroligans. Et væsentligt spørgsmål er, om vi i virkeligheden burde acceptere nogle af disse mere fanatiske grupper ved siden af de etablerede fanklubber og påskønne deres engagement for at undgå en yderligere udvikling hen mod decideret hooliganisme?

*Michael Christensen er cand.mag. i samfundsfag og historie. Er for tiden pædagogikum-kandidat på Bjerringbro Gymnasium.
e-mail: miosille@gmail.com*

Litteratur

- Andersen, Johannes (2001). *Mellem hoved og krop*. Systime A/S. Århus, Danmark
- Armstrong, Gary and Harris, Rosemary (1991). *Football Hooligans: theory and evidence*. In *The Sociological review*. Vol. 39 no. 3. pp. 427-458
- Brännberg, Tore (1999). *Hooliganisme – et broget begreb i tiden!* In *Social Kritik*. Årg. 11. Nr. 51. pp. 84-94
- Burchfield, R.W. (ed.) (1989). *The Oxford English Dictionary*. Second Edition. Clarendon Press. Oxford. England
- Chambers, Simone (2002). *A Critical Theory of Civil Society*. In *Alternative Conceptions of Civil Society*. Simone Chambers and Will Kymlicka (ed.). Princeton University Press
- Damsgaard, Kenneth. Dingsøe, Poul og Jensen, Steffen M. (1997a). *Det handler ikke om at vinde*. Forlaget Hovedland. Højbjerg, Danmark.
- Damsgaard, Kenneth. Dingsøe, Poul og Jensen, Steffen M. (1997b). *Fodboldsupportere i den danske Superliga*. In *Dansk Sociologi*. 1997, nr. 3 årg. 8. pp. 27-49
- Damsgaard, Kenneth og Steffen M. Jensen (1998). *En sociologisk undersøgelse af de voldelige fodboldsupporteres subkultur*. Speciale (fortroligt), Aalborg Universitet
- Drotner, Kirsten (1995). *At skabe sig – selv*. Gyldendal. Kbh. Danmark
- Dunning, Eric (2000). *Towards a Sociological Understanding of Football Hooliganism as a World Phenomenon*. In *European Journal on Criminal Policy and Research*. No. 8. pp. 141-162
- Dunning, Eric. Murphy, Patrick and Williams, John (1998). *The Roots of Football Hooliganism*. Routledge. London. UK.
- Giddens, Anthony. 2002 (1991). *Modernitet og selvidentitet*. Hans Reitzels Forlag A/S. København, Danmark
- Heinilä, Kalevi (1982). *The Totalization Process in International Sport*. In *Sportwissenschaft*, vol. 12, pp. 235-254
- Henriksen, Lars Skov (1994). *Det civile samfund: tilbage til politisk filosofi*. In *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*. 1994, nr. 4, årg. 10. pp. 357-375
- Kaare-Nielsen, Henrik (2001). *Kritisk teori og samtidsanalyse*. Århus Universitetsforlag. Århus, Danmark
- Kaare-Nielsen, Henrik. (1998). *Kulturel modernitet og ungdomskultur*. I *Unge og ungdom i 1990'erne*. Konferencerapport. DEL. København. DK. pp. 21-33
- Kerr, John H. (1994). *Understanding Soccer Hooliganism*. Open University Press. Buckingham. UK
- Klein, Dr. Ernest. (1971). *A comprehensive etymological dictionary of the English language*. Elsevier Publishing Company. London. England
- Larsen, Michael. (2004). *Hooliganisme i Danmark – en sociologiske undersøgelse af hooliganisme i Danmark*. Speciale Aalborg Universitet. (senere skiftet efternavn fra Larsen til Christensen).
- Larsen, Michael. (2002). *Supporterkulturen mellem identitet og solidaritet*. BA projekt Aalborg Universitet. (senere skiftet efternavn fra Larsen til Christensen).
- Larsen, Øjvind. (1994). *Interview med Jean Cohen*. In *Social Kritik* nr. 29 januar 1994. pp. 35-44
- McIntyre, Donald. (2000). BBC documentary: "It was Donal MacIntyre's most dangerous assignment – to infiltrate the world of Britain's most vicious football hooligans, organised through a sophisticated network."
- Morris, Desmond. (1981). *The Soccer Tribe*. Jonathan Cape. London. UK
- Møller, Mogens Kjærgaard. (2005). *Rapport om bekæmpelse af hooliganisme i Danmark*. Af Arbejdsgruppen til bekæmpelse af hooliganisme nedsat af Styregruppen vedrørende efterforskningsstøttecentre samt grænseoverskridende, organiseret kriminalitet: http://www.politi.dk/NR/rdonlyres/62F50438-6E30-42E3-B1B8-799670A049CB/0/Hooliganismerapport_m_bilag_080305.pdf
- Partridge, Eric. (1966). *Origins*. Routledge & Kegan Paul. London. England
- Peitersen, Birger. (2004). *Dem der ikke hopper – forståelse af den frodige supporterkultur i Danmark og Europa*. Ekstra Bladets Forlag, København, Danmark
- Peitersen, Birger. (2002). *Fodbold set fra tribunen – mellem græstørv og romerlys*. In *Fodbold set fra månen* red. Morten Albæk. www.fodboldsetframaaen.dk
- Peitersen, Birger. Ilkjær, Thomas. Dissing, Søren og Kristensen, Martin. (1997). *En superliga søndag i København*. DHL's Forlag. København, Danmark.
- Peitersen, Birger. Toft, Jim. Langberg, Henning og Saarup, Jens Henrik. (1991). *Det er svært at være fodboldfan i Danmark*. Klubtilhængerreport. DHL.
- Peitersen, Birger. (1991b). *Herlige tider historien om de danske roligans*. Komma & Clausen. Kbh. Danmark
- Thornton, Phil. 2003. *Casuals, Football, Fighting and Fashion*. Milo Books. London. UK

Avisartikler

- EB (Ekstra Bladet). 16.08.2003. *Fodboldfans med stil*.
- EB (Ekstra Bladet). 24.10.2003. *Vi vil forsvare os*.
- E.B. (Ekstra Bladet). 12.11.2002. *Fynske fanatikere*.
- F.S. (Fyns Stiftstidende) 15.10.2003. *Stribede guder eller overbetalte lejesvende*.
- Nordjyske. 30.08.2003. *Fodboldfans Ultra*

Note:

1. Citat af den legendariske Liverpool manager Bill Shankly

